

Sigurd Skirbekk:

Dialog mellom sivilisasjoner som vei til fred?

Kronikk i Aftenposten, mai 2003

For et par år siden avla den amerikanske professoren Samuel P. Huntington, mangeårig leder for Center for International Affairs ved Harvard-universitetet, et besøk i Warszawa der han utdypet sine teorier om at konflikter mellom nasjoner ville bli avløst av konflikter mellom sivilisasjoner.

Dette besøket bidro til at Warszawa-universitetet, i samarbeid med UNESCO og den polske regjering, i fjor arrangerte en internasjonal konferanse om "dialog mellom sivilisasjoner". På denne konferansen var det mange som kritiserte Huntington idet de blant annet påpekte en del tvilsomme grensdragninger i hans kulturgeografiske inndeling av verden i åtte sivilisasjoner. Flere talte til fordel for det syn at den moderne verden burde betraktes som én sivilisasjon, og at kulturelle forskjeller bare utgjorde berikende variasjoner innenfor det større fellesskap.

I år ble dialogen fulgt opp med en ny verdenskongress. 300 deltakere fra 33 land var i slutten av april invitert til en ukes konferanse i utkanten av Warszawa, der temaet var "dialog mellom sivilisasjoner - veien til varig fred". Denne gang var det få som ville overse sivilisasjonsbegrepet i diagnosene av økonomiske forskjeller og krigerske konflikter rundt om i verden. Uten et begrep om sivilisasjoner og sivilisasjonsforskjeller, inklusive forskjeller i folketilvekst, vil det være vanskelig å få noen fullgod forståelse av krigene i Midtøsten, på Balkan, i Afghanistan og Irak, eller å kunne gjøre noe konstruktivt med disse konfliktene.

Men selv om Huntington fikk medhold i sitt syn på sivilisasjonsstudier som mer nødvendige enn noen gang for å forstå potensialet for konflikter, ble det framholdt at hans teorier måtte nyanseres og for eksempel utvikles i hovedgrupper og undergrupper. Der Huntington skilte mellom Vesten, Østeuropa og den muslimske verden, kunne det her skilles mellom flere europeiske og muslimske grupperinger. En amerikaner mente til og med at Skandinavia burde anses som en av åtte sivilisasjonsformer innenfor Vesten! Slike inndelinger er naturligvis avhengig av hvor mange dimensjoner som blir tillagt vekt i en sivilisasjonsforståelse.

Noe av det mest lovende ved de polske konferansene har vært den flerdimensjonale tilnærmingen. Diskusjonene foregikk i seks parallelle seminarrekker, om "økonomi og utvikling", "sosiologi og psykologi", "politisk teori", "religion og filosofi", "kommunikasjon og utdanning" og "kommunikasjon gjennom kunst".

I denne flerdimensjonale tilnærmingen ligger en erkjennelse av at internasjonale konflikter ikke uten videre kan forventes å bli løst av politiske forhandlinger eller forstått bare ut fra økonomisk teori. Flere økonomer uttrykte for eksempel sterk kritikk av Verdensbanken i den forbindelse.

Men en ting er å erkjenne at sivilisasjoner er flerdimensjonale og at de er viktige for å få en realistisk vurdering av utsikter til krig eller fred i verden. Noe annet er å ta stilling til hvilke forhold som først og fremst peker i retning av krig eller fred. Forskere som Samuel P. Huntington og Paul Kennedy har ikke hevdet at sivilisasjonsmøter alltid fører til konflikt, men de hevder at systematisering av historisk stoff oftere peker i retning av konflikt enn av harmonisk verdiutveksling. Det er her programmet om dialog mellom sivilisasjoner kommer inn, som et forsøk på å åpne for flere fredelige løsninger.

På plenumsdagen på årets konferanse kunne polakkene demonstrere enkelte former for sivilisasjonskontakt som vi ikke finner mange andre steder. Det begynte med at statsminister Leszek Miller rettet en takk til "Hans Hellighet Pave Johannes Paul II" for at den katolske kirke ikke hadde støttet intervensjonen i Irak, og dermed gjorde det klart for den muslimske verden at det ikke dreide seg om en religionskrig. Deretter kom han med to sitater om fred og forbrødring fra "den hellige Koran". Dette ble fulgt opp av et innlegg fra prins Feisal, Saudi-Arabias ambassadør i London, som forsikret at "vi muslimer vet" at Polen har vært det eneste kristne land der også muslimer kunne bli adelige, for så å mane til respekt for "tradisjonen fra Abraham, Moses, Jesus og Muhammed". På geistlig hold ble det sagt at den polske kirke hadde innført 21. januar som "Islams dag".

Polen er i dag et land med en viss tillit både blant amerikanere og blant muslimer i Midtøsten. Denne sivilisatoriske plasseringen gir også en forklaring på hvorfor landet er foreslått til en administrativ rolle i etterkrigstidens Irak.

Men selv om vilje til dialog og gjensidig respekt kan mildne mange konflikter, vil det likevel være illusorisk å tro at dialog alene er nøkkelen til varig fred. Mange internasjonale konflikter henger sammen med ulik ressurstilgang og ulike interesser, og også ulik mulighet til å diskutere eventuelle misforståelser av andres motiver.

Det er ikke bare de gamle ideologier som kan lukke for en maksimal realitetsforståelse. Også programmer om åpne dialoger som veien til fred, kan utarte til ønsketenkning. Ofte er det forskere som er blitt beskyldt for å leve i virkelighetsfjerne elfenbenstårn, mens politikere skulle være det praktiske livs menn og kvinner. På årets Warsawkonferanse var inntrykket heller omvendt. Flere politikere, med regjeringsbakgrunn og diplomatstatus, kunne tale i blomstrende vendinger om en varige fred mellom folkene, bare vi overkom fordommer gjennom dialog og gjensidig respekt. Talsmenn med faglig bakgrunn var atskillig mer nøkterne.

Blant annet ble det ført lange diskusjoner om kjennetegn ved dialoger, i motsetning til både monologer og forhandlinger mellom interessebestemte posisjoner. En dialog er et risikoforetakende i og med at vi ikke i utgangspunktet kan garantere konklusjonen.

Det ble under konferansen sagt mye kritisk om dialogens muligheter i en verden dominert av én supermakt. Faren kunne da være stor for at makt ville fortrenge dialog. Dette fikk en amerikansk statsviter til å spørre om polakkene trodde at ville ha unngått krigen i 1939 bare ved å tilby dialog, men uten å kunne mønstre en militær maktbalanse.

Svaret var naturligvis nei. Men, ble det sagt, dersom Europa på 1930-tallet hadde utviklet en kultur for internasjonal dialog, ville Hitler ha falt gjennom på et tidlig tidspunkt, eventuelt ville hans regime blitt sett på som lite legitimt, nettopp fordi det var lukket for dialog. Både nasjonale og internasjonale motkrefter kunne da ha vært mobilisert.

Til dette svarte amerikaneren at en slik dialogisk kultur måtte føre til at vi skilte mellom fullt legitime regimer, som inngikk i dialog, og andre og regimer, som blir mindre legitime fordi de nekter dialog om egen politikk. En kultur som i utgangspunkt går ut fra idealet om gjensidighet og dialog, ville rent logisk ende i en gradert vurdering av forskjellige staters legitimitet. Og, ble det sagt, det var nettopp dette amerikanerne hadde gått ut fra da de tilla Saddam Husseins regime lav legitimitet.

Uten å gå mer inn på akkurat denne diskusjonen, er det grunn til å understreke at kravet om dialoger mellom nasjoner og sivilisasjoner kan bære i seg mange konsekvenser som ikke helt har vært planlagt.

De sivilisasjonsteoretiske diskusjonene om forhold mellom dialog, legitimitet og makt er komplekse og omfattende. Men det er i det minste viktig å være kjent med at det i vårt nærområde foregår slike diskusjoner, som i neste omgang kan få betydning både for utviklingen av politiske ideologier og rettsordninger i årene som kommer. - Det er ikke nok å vite at Norge er et land i verden og at vi vil det vel.

Som et hjertesukk fra norsk side kan en bare tilføye at vi i Norge i dag ikke har noe institutt for sammenliknende forskning av samtidige sivilisasjoner. Vi har heller ikke opprettet offentlige eller private kilder for å finansiere forskning om et så aktuelt og viktig felt. Kunne det være på tide å bøte på dette?